
 પ્રવચન-૧, વચનામૃત-૧૩ થી ૨૦

વચનામૃત ૧૩મો બોલ. ૧૨મો બોલ ચાલ્યો છે. ‘હું જ્ઞાયક ને આ પર...’ હું એક જાણનાર જ્ઞાયક અને બધી આખી ચીજો રાગથી માંડીને આખી દુનિયા - એ બધી પર. ‘...બાકી બધાં જાણવાનાં પડખાં છે.’ આદરવાનું તો આ જ્ઞાયક સ્વરૂપ ભગવાન ત્રિકાળી જ્ઞાન આનંદ સ્વરૂપ છે ધ્રુવ. એ એક જ આદરણીય ને સ્વીકારવા લાયક છે. આહા...હા...હા...! છે ? ‘બાકી બધાં જાણવાના પડખાં છે.’

‘હું જ્ઞાયક છું, બાકી બધું પર - આ એક ધારાએ ઊપડે,...’ આહા...હા...! હું તો એક જાણનાર... જાણનાર... જાણનાર... (છું) એ સિવાય બીજી બધી ચીજો મારી નહિ. એમ એક ધારાએ (એટલે) એક જ પ્રકારે અંતર્મુખ થઈને ઊપડે ‘...તો એમાં બધું આવી જાય છે.’ એક જ્ઞાયકને જાણતાં ‘એગં જાણી સવ્વં જાણી.’ જેણે એકને જાણ્યો એણે બધાંને જાણ્યાં. ઝીણી વાત છે ભાઈ !

એક જ્ઞાયક ધ્રુવ હોં...! પર્યાય પણ નહિ. જાણનાર પર્યાય - અવસ્થા (છે) પણ જણાવા યોગ્ય જ્ઞાયક તે હું છું. બાકી બધાં જાણવાનાં પડખાં ઘણાં આવે. આદરણીય તો એક જ્ઞાયક છું. આહા...હા...!

‘...પણ પોતે ઊંડો ઊતરતો જ નથી,...’ આહા...હા...! ઉપરને ઉપર જ રહે છે, અંદરમાં જવાનો પ્રયત્ન જ કરતો નથી. બહારની ક્રિયાકાંડ અને બહારનાં વિકલ્પોની લાગણીમાં ફસ્યો (ફસાયો) (માટે) અંતરમાં ઉતરવાનો પ્રયત્ન કરતો નથી. આહા...! છે ? ‘...પણ પોતે ઊંડો...’

ઊંડો એટલે ? ઉપર જે પર્યાય છે ને ઉપર જે રાગ છે તેનાથી ઊંડો (એટલે) આખું જેનું તળ ચૈતન છે, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર ભગવાન છે. એ એના અંતરમાં તો જાતો નથી. કારણ કે ? ‘...ઉતરતો જ નથી, કરવા ધારતો નથી,...’ આહા...હા...! હું એક જાણનાર છું એવું કરવા ધારતો નથી, ‘એટલે અઘરું લાગે.’ અઘરું લાગે છે ને ? કે આ બધું શું ? ચાર નય ને ચાર નયનો વ્યવહાર - ભેદ ને એ નિષેધ ને આત્મા એક જ્ઞાયક વિદ્યમાન અર્થ - એ બધું આકરું કેમ લાગે છે ? કે અંદરમાં ઊંડો ઉતરતો નથી. આહા...હા...! ઉપર ટપકે બધાં વિકલ્પની લાગણીઓ (ચાલે છે). સાંભળવું, વાંચવું, વિચારવું, કહેવું એ બધી લાગણીઓમાં રોકાતો ઊંડો ઉતરતો નથી. આહા...હા...! કારણ કરવા ધારતો નથી. એટલે અઘરું લાગે. આહા...હા...! એટલે અઘરું લાગે. ‘...કરવા ધારતો નથી, એટલે અઘરું લાગે.’ કરવા ધારે તો અઘરું ન લાગે એમ કહે છે. આહા...હા...! ઝીણી વાત છે.

શબ્દો નીકળી ગયા છે અનુભવમાંથી. બેનો-દીકરીઓની વચ્ચે રાત્રે બોલી ગયાં એમાંથી લખાઈ ગયેલું છે. એમાં આ બહાર આવ્યું છે. અંતર આનંદના અનુભવની ભૂમિકામાંથી વાણી નીકળી છે. એક દેહ સ્ત્રીનો છે. બાકી અંદરમાં એનું સ્ત્રીપણું, રાગ ને વિકલ્પ પણ મારો નથી એ તો અનુભવમાં - આનંદમાં રહે છે. એ હું છું બાકી બધું મારું કાંઈ નથી. આહા...હા...! ૧૩ (થયો).

“હું છું’ એમ પોતાથી પોતાને અસ્તિત્વનું જોર આવે, પોતે પોતાને ઓળખે. પહેલાં ઉપર ઉપરથી અસ્તિત્વનું જોર આવે, પછી અસ્તિત્વનું ઊંડાણથી જોર આવે; એ વિકલ્પરૂપ હોય પણ ભાવના જોરદાર હોય એટલે સહજરૂપે જોર આવે. ભાવનાની ઉગ્રતા હોય તો સાચું આવવાનો અવકાશ છે.” ૧૪.

(હવે) ૧૪. “હું છું’ એમ પોતાથી પોતાને અસ્તિત્વનું જોર આવે,...’ શું કહે છે ? ‘હું છું’ એમ પોતાથી (જોર આવે), વિકલ્પથી નહિ. પોતાથી પોતાને ‘છે’ (એમ) અસ્તિત્વનું જોર આવે. આહા...હા...હા...! હું એક આનંદ કંદ પ્રભુ છું. સત્ત્વિદાનંદ આત્મા છું. એવું પોતાને પોતે પોતાના પુરુષાર્થથી જોર આવે.

‘...પોતે પોતાને ઓળખે,...’ એવું જોર આવે તો પોતાને ઓળખે. આહા...હા...! છે ? ‘પહેલાં ઉપર ઉપરથી અસ્તિત્વનું જોર આવે,...’ એટલે શું ? કે પહેલાં અનુભવ ન કરે. પહેલાં અંદર જાણનારી ચીજ ‘છે’, જાણનારો એ અનાદિ અનંત નિત્ય ધ્રુવ છે - એમ પહેલાં ઉપરથી એટલે વિકલ્પથી પહેલું જોર આવે. ‘...પછી અસ્તિત્વનું ઊંડાણથી જોર આવે;...’ આહા...હા...! ‘છે’ ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ! એવું જો ઊંડાણમાંથી જો અસ્તિત્વનું

જોર આવે, સત્તા ‘છે,’ આ ‘છે’. બીજી બધી સત્તાઓને તો જાણનારો હું છું એ પણ વ્યવહાર. (કારણ કે) મારી પર્યાયમાં જણાય છે. (અને) એ પર્યાયને હું જાણનારો છું અને પર્યાયનો જાણનારો (કહેતાં) પણ દ્રવ્યને જાણનારો હું છું. પરને તો હું જાણતો નથી જ. મારી પર્યાયમાં પર જણાય છે એ મારા પોતાના પોતાની પર્યાયના સામર્થ્યથી જણાય છે, એ જણાતું નથી. આહા...હા...! આવું આકરું હવે....! પોતે ઉપર ઉપરથી કરે છે.

‘...અસ્તિત્વનું ઊંડાણથી જોર આવે; એ વિકલ્પરૂપ હોય....’ ‘વિકલ્પરૂપ હોય.’ એ શું કીધું ? અંદરમાં ઊંડાણમાં જ્ઞાયક છે.... જ્ઞાયક છે.... જ્ઞાયક છે.... પર્યાયની પાછળ જ્ઞાયક છે, વિકલ્પથી પાર છે - એવું એક વિકલ્પથી જોર આવે. ભલે વિકલ્પ પહેલો આવે - રાગનો અંશ પહેલો આવે.

‘એ વિકલ્પરૂપ હોય પણ ભાવના જોરદાર હોય....’ (અર્થાત્) અંદર જવાની ભાવના જો જોરદાર હોય. ‘...એટલે સહજરૂપે જોર આવે.’ ઝીણી વાત છે. એકલી અનુભવની (વાત) છે. પહેલું અસ્તિત્વ ‘છે’ (એવું) ઉપરથી (એટલે કે) વિકલ્પથી લક્ષમાં આવે કે આ કોઈ ચીજ અંદર છે પછી વિકલ્પ તૂટીને અંદરમાં જોર જાય ત્યારે ‘ભાવનાની ઉગ્રતા હોય....’ (અર્થાત્) આત્માના ચેતન સ્વભાવની ભાવના એટલે એકાગ્રતા જો હોય તો ‘...સાયું આવવાનો અવકાશ છે.’ સાયું આવવાનો એટલે સત્ય આવવાનો ત્યાં અવકાશ છે. તેને આત્મા અનુભવમાં આવી શકે (એવો) ત્યાં અવકાશ છે. આહા...હા...હા...! આવી વાતો છે.

એકલી સાદી ભાષા (છે). દીકરીઓમાં બોલાઈ ગઈ, એ લખાઈ ગયું અને બહાર આવ્યું છે. સમજવા માટે ઘણી ધીરજ જોઈએ.

જેને પોતાનું (હિત) કરવું છે. એને ઉપરથી તો પહેલાં આ છે મહાપ્રભુ કાંઈક, લોકાલોકને જાણનારું સર્વજ્ઞ શક્તિવાળું તત્ત્વ છે (એમ લાગે). (જેવા) સર્વજ્ઞ પરમગુરુ (છે) એવો સર્વજ્ઞ (હું છું). હું જ સર્વજ્ઞ પરમગુરુ (છું). બધાથી ઊંચામાં ઊંચો બધાથી હું - એમ જો અંદરમાં જોર આવે, આહા...હા...હા...! ‘...તો સાયું આવવાનો અવકાશ છે.’ તો અંતર આનંદના અનુભવમાં આવવાનો એને અવકાશ છે. ભાષા તો સાદી છે પણ ભાવ જરી ઊંડાં છે. ઊંડાં ભાવ (છે). આહા...હા...! એ ૧૪ બોલ થયા.

“તીર્થંકરદેવની દિવ્યધ્વનિ કે જે જડ છે તેને પણ કેવી ઉપમા આપી છે ! અમૃતવાણીની મીઠાશ જોઈ દ્રાક્ષો શરમાઈને વનવાસમાં ચાલી ગઈ અને શેરડી અભિમાન છોડીને ચિચોડામાં પિલાઈ ગઈ ! આવો તો જિનેન્દ્રવાણીનો મહિમા ગાયો છે. તો જિનેન્દ્રદેવના ચૈતન્યના મહિમાની તો શી વાત કરવી !” ૧૫.

(હવે) પંદરમો - ‘તીર્થંકરદેવની દિવ્યધ્વનિ કે જે જડ છે...’ ધ્વનિ છે - અવાજ, ઝં ધ્વનિ (એ) જડ છે. આ અવાજ નીકળે છે (તે) જડ છે. એમ વીતરાગનો અવાજ નીકળે ઝં નો એ જડ છે. ‘...તેને પણ કેવી ઉપમા આપી છે !’ એ વાણીને (કેવી ઉપમા આપી છે !) ‘અમૃતવાણીની મીઠાશ આગળ...’ એ વીતરાગની વાણીની મીઠાશ જોઈ ‘...દ્રાક્ષો શરમાઈને વનવાસમાં ચાલી ગઈ...’ (આવી) ઉપમા આપી છે !

સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવની ધ્વનિ - વીતરાગની વાણી છૂટીને (જેણે) સાંભળી, એ કહે છે કે વાણીમાં એટલું અમૃતનું જોર આવ્યું આહા...હા...હા...! કે દ્રાક્ષ છે તે વનવાસમાં વઈ (ચાલી) ગઈ. આની મીઠાશ આગળ એ મીઠાશ વઈ (ચાલી) ગઈ. આહા...હા...! હજી તો વાણીની વાત છે હોં...! આત્માની (તો) પછી (વાત).

‘અમૃતવાણીની મીઠાશ જોઈ દ્રાક્ષો શરમાઈને વનવાસમાં ચાલી ગઈ અને શેરડી અભિમાન છોડીને ચિચોડામાં પિલાઈ ગઈ !’ ચિચોડામાં પિલાઈ ગઈ ! (એમ કહે છે). ભગવાનની વાણીનું અમૃત ! આહા...હા...! એ જ્યાં આવે અંદરમાં વાણી ઘૂંટડે ઘૂંટડે એને લઈને તો કહે છે કે શેરડી પણ ચિચોડામાં પીલાઈ ગઈ ! (એને એમ લાગ્યું કે) અમારો રસ એને નહિ લાગુ પડે, એવી વીતરાગની વાણીનો રસ છે ! આહા...હા...!

‘આવો તો જિનેન્દ્રવાણીનો મહિમા ગાયો છે.’ આ તો વાણીનો મહિમા ગાયો, આહા...હા...! આવો તો જિનેન્દ્રવાણીનો મહિમા ગાયો ! ‘(તો જિનેન્દ્રદેવના) ચૈતન્યના મહિમાની તો શી વાત કરવી !’ આહા...હા...! વાણીની પાર, વિકલ્પની પાર અંદર ચીજ (પડી છે). પાતાળમાં અનંત (જ્ઞાનનો) સાગર અને અનંત આનંદનો દરિયો ભર્યો છે. એ ચૈતન્યની તો શું વાત કરવી ! જ્યાં તીર્થંકરની વાણીને પણ આટલી ઉપમા અપાય, તો એના ચેતનના સ્વભાવને તો શું કહેવું ! (એમ) કહે છે. એ તો અમૃતનો સાગર અંદર ભર્યો છે.

આહા...હા...! ભાષા સાદી છે પણ છે ઊંચું ઘણું તત્ત્વ ! વીતરાગની વાણી જ્યારે આવી હોય ‘તો જિનેન્દ્રદેવના ચૈતન્યના મહિમાની તો શી વાત કરવી !’ એની વાણી આવી હોય તો એનો આત્મા કેવો હશે અંદર ! સર્વજ્ઞ સ્વભાવી આમ પ્રગટ થઈ ગયો ! ચેતન જ્યોતિ... ઝળહળ જ્યોતિ... ઝળહળ જ્યોતિ... સર્વજ્ઞ (પ્રભુ) એના આત્માની તો શું વાત કરવી ! ભાષા તો સાદી છે પણ ભાવ જરી ઊંડાં છે. આહા...હા...!

“જ્ઞાન-વૈરાગ્યરૂપી પાણી અંદર સિંચવાથી અમૃત મળશે, તારા સુખનો કુવારો છૂટશે; રાગ સિંચવાથી દુઃખ મળશે. માટે જ્ઞાન-વૈરાગ્યરૂપી જળનું સિંચન કરી મુક્તિસુખરૂપી અમૃત મેળવ.” ૧૬.

(હવે) સોળમો (બોલ). ‘જ્ઞાન-વૈરાગ્યરૂપી પાણી અંદર સિંચવાથી અમૃત મળશે,....’ ભગવાન આત્માનું જ્ઞાન અને પુણ્ય-પાપના ભાવનો વૈરાગ્ય. શું કહ્યું એ ? શુભ-અશુભભાવમાં રક્ત છે, તેનાથી વિરક્ત (થાય) એ વૈરાગ્ય (છે). વૈરાગ્ય એટલે બાયડી - છોકરાં છોડી, દુકાન છોડીને બેસે એ માટે વૈરાગ્ય એમ વૈરાગ્ય નહિ. અંદર શુભ ને અશુભભાવ થાય એમાં જે રક્ત છે, તેનાથી વિરક્ત થાય એનું નામ વૈરાગ્ય (છે). અને આત્માના અંતરમાં સન્મુખમાં જાય તેનું (નામ) જ્ઞાન. જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય - એનું પાણી અંદર સિંચવાથી આહા..હા...! સમ્યગ્જ્ઞાન ને વૈરાગ્યને અંદર સિંચવાથી અમૃત મળશે. ભગવાન અમૃતનો સાગર છે. આહા..હા...!

શ્રીમદ્ એકવાર લખે છે (કે) દુનિયા(એ) બહારની નાળિયેરી દેખીને વખાણ કર્યા પણ અહીં તો આખી અમૃતની નાળિયેરી છે અંદર. આહા..હા...! અંદર અમૃતનો સાગર ભગવાન ડોલે છે. એની નજરું કરી નથી, એની સામું જોયું નથી. એ વાત સાંભળતાં રસ ને પ્રેમ અંતરથી ઉગ્યો નથી. આહા..હા...! (જેને) ઉગે એને અમૃત આવે, એને અમૃત મળે. આહા..હા...!

જ્ઞાન ને વૈરાગ્યરૂપી પાણી સિંચે અંદર (અર્થાત) સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને પુણ્ય-પાપનો વૈરાગ્ય એટલે પુણ્ય-પાપના ભાવથી વિરક્ત(પણું) એ બે જો અંદર સિંચવામાં આવે તો અમૃત સ્વરૂપ ભગવાનનાં આનંદનો અનુભવ આવ્યા વિના રહે નહિ. આહા..હા...! શબ્દો તો સાદા છે.

અમૃત મળશે અમૃત ! (એમ કહ્યું). અમૃત એટલે ? એ અમૃત કોઈ દિ’ મરે નહિ, અમૃત કોઈને મારે નહિ, અમૃત કોઈથી મરે નહિ. શું કહ્યું એ ? અ...મૃત છે ને ? અમૃત સ્વરૂપ ભગવાન અંદર (છે) એને સાચું જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય સિંચે તો એ ચીજ (એ) અમૃત એવું છે કે (એ) કોઈ ચીજથી મરે નહિ, એનું અસ્તિત્વ જાય નહિ, તેનું અસ્તિત્વ કોઈને મારે નહિ. આહા..હા...! અને તેના અસ્તિત્વને કોઈ મારી શકે નહિ અને તેનું અસ્તિત્વ કોઈને મારી શકે નહિ. બીજાનું અસ્તિત્વ એને મારી શકે નહિ અને અમૃતનું અસ્તિત્વ બીજાને મારી શકે નહિ. આહા..હા...! માટે એને અ...મૃત કહે છે. આહા..હા...! આવી ટાઢી વાણી છે. ટાઢી (ઠારે તેવી) વાણી (છે) !

‘જ્ઞાન - વૈરાગ્યરૂપી પાણી અંદર સિંચવાથી અમૃત મળશે, તારા સુખનો કુવારો છૂટશે;...’ આહા..હા...! કુવારો જેમ છૂટે છે એમ અંદર આનંદનાં સાગરમાં જો જાય (એટલે કે) લક્ષ કરે અને જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય સિંચે તો આનંદનો કુવારો કુટે (છૂટે). અતીન્દ્રિય આનંદનો કુવારો પર્યાયમાં કુટે - ફાટે. (એટલે કે) પર્યાયમાં અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન આવી જાય. એ ધ્રુવમાં અમૃત પડ્યું છે. જે ધ્રુવમાં અમૃત પડ્યું છે એને જ્ઞાન-વૈરાગ્ય જો સિંચવામાં આવે તો એની પર્યાયમાં અમૃતપણું આવે. અમૃતનો સ્વાદ આવતાં કોઈ દિ’ મરે નહિ ને કોઈ દિ’ (કોઈને) મારે નહિ એવી દશા એની પ્રગટ થઈ જાય. આહા..હા...! ભાષા તો

બહુ ટૂંકી છે પણ (ભાવ ઘણાં ઊંડા છે). તમારી માગણી છે ને અહીં આ ? ‘ઝવેરચંદભાઈ’!

સુખનો કુવારો કુટશે. આહા...હા...હા...! અંદર આનંદનો સાગર (છે). જેના તળિયા હાથ આવ્યાં સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ને અંતરથી એનો સુખનો કુવારો પર્યાયમાં કુટે અને અંતરમાં આનંદ આવે. ત્યારે જાણવું કે આ આત્મા આણે જાણ્યો, ત્યારે જાણ્યું કે આણે આત્માનો અનુભવ કર્યો. એ અનુભવમાં આત્મા આનંદમય જણાય ત્યારે આત્મા જાણ્યો એમ કહેવાય. આહા...હા...! છે ?

‘...રાગ સિંચવાથી તો દુઃખ મળશે.’ રાગમાં ગમે તે શુભ રાગ હો કે અશુભ રાગ હો, ભગવાન પ્રત્યેનો રાગ (હો) (તો) પણ દુઃખને મળશે. આહા...હા...હા...! મોક્ષપાહુડમાં ૧૬મી ગાથામાં કહ્યું છે ‘પરદવ્વાઓ દુગર્હ’ તારું સ્વ દ્રવ્યનું લક્ષ જો પર દ્રવ્ય ઉપર જાશે, ભગવાન એમ કહે છે કે અમારા ઉપર પણ તારું જો લક્ષ જાશે તો ચૈતન્યની ગતિ નહિ થતાં રાગની દુર્ગતિ થશે. આહા...હા...!

શું કીધું એ ? ‘પરદવ્વાઓ દુગર્હ’ - એવો પાઠ છે. ‘સદવ્વાઓ સુગર્હ’ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ જિનેન્દ્રદેવ એમ ફરમાવે (છે) કે અમે તારાથી પર દ્રવ્ય છીએ. અમારા ઉપર જો લક્ષ ગયું તારું તો તને રાગ થાશે અને રાગ થાશે તે ચૈતન્યની ગતિ નથી, એ ચૈતન્યની દુર્ગતિ છે. ‘ભગવાનજીભાઈ’ ! આહા...હા...! આવી વાત છે ! ‘પરદવ્વાઓ દુગર્હ’ - અમે પર દ્રવ્ય છીએ તારાથી. તારા દ્રવ્યમાં (રહીશ તો) ‘સદવ્વાઓ સુગર્હ’ સ્વ દ્રવ્યમાં સિંચન કર અંદરમાં એકાગ્રતા તો તને આનંદની સુગતિ પ્રગટ થાય. એ સુગતિ (છે). દેવને (ગતિ) એ સુગતિ નહિ. શેઠાઈ કે અબજોપતિ માણસ થાય કે રાજા (થાય, કે) મોટો દેવ થાય, એ સુગતિ નહિ, એ તો દુર્ગતિ છે. એ દુર્ગતિ છે ! આહા...હા...!

સુગતિ તો આત્માના આનંદમાં રાગ રહિત થઈને ચૈતન્યની પરિણતિ પ્રગટ થાય તેને અહીંયા સુગતિ કહેવામાં આવે છે અને પર દ્રવ્ય ઉપર લક્ષ જાય, રાગ થાય એને દુર્ગતિ કહેવામાં આવે છે. આહા...હા...! આવી વાત છે. ‘સદવ્વાઓ સુગર્હ’ અમૃતનો સાગર ભગવાન (આત્મા) એની દષ્ટિ, એકાગ્રતા ને જ્ઞાન કરે તો તારી સુગતિ - ચેતન પરિણતિ પ્રગટે. પણ તારા ચેતનને ભૂલીને પર દ્રવ્ય ઉપર લક્ષ કર તો રાગ થશે. એ ચેતનની ગતિથી વિપરીત ગતિ છે. એની દુર્ગતિ છે. આહા...હા...હા... ! એ ભગવાન પ્રત્યેની ભક્તિનો રાગ પણ ખરેખર દુર્ગતિ છે. (રાગ) આવે, વીતરાગ (થયા) નથી જ્યાં સુધી ત્યાં સુધી સમ્યગ્દષ્ટિને પણ વીતરાગની ભક્તિનો ભાવ, સ્મરણનો (અને) પૂજાનો ભાવ આવે, પણ એ રાગ છે, ચેતનની ગતિ નહિ, ચેતનની જાત નહિ. આહા...હા...! અમૃતના નાથથી એની જાત જુદી છે. (માટે અહીં કહે છે) ‘રાગ સિંચવાથી દુઃખ મળશે.’ વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન સિંચવાથી અમૃત મળશે. અને રાગ કરવાથી - ચાહે તો શુભરાગ હોય (તો પણ) રાગ કરવાથી દુઃખ મળશે અને દુઃખની એને ખબર નથી કે અમે દુઃખી છીએ કે નહિ ? એ રાગ વેદ છે. એ રાગ

વેદે છે એ દુઃખ વેદે છે. આ પૈસાવાળાઓ કે રાજાઓ કે શેઠીયાઓ કે દેવ એ બધાં દુઃખી છે. રાગના વેદનમાં પડ્યા છે (એ બધાં દુઃખી છે). ‘આ મારું’ ને હું એનો એની મજાનો એને જે રાગ આવે છે, એ રાગ તદ્દન દુઃખ છે, આત્માની શાંતિનો વેરી છે ! આહા..હા..! આવી વાત બેસવી, સાંભળવી કઠણ પડે.

(માટે) ‘જ્ઞાન - વૈરાગ્યરૂપી જળનું સિંચન કરી...’ આત્મા જ્ઞાનાનંદ સત્ ચિદાનંદ પ્રભુ, તેનું જ્ઞાન (કરી) અને રાગથી વિરક્ત થઈ, એનાં જ્ઞાન ને વૈરાગ્યના જળનું સિંચન કરી ‘...મુક્તિસુખરૂપી અમૃત મેળવ.’ આહા..હા..! આ અમૃતની વ્યાખ્યા કરી ! અમૃત શું (છે) ? (તો કહે છે) ‘મુક્તિસુખરૂપી અમૃત....’ મોક્ષરૂપી - સુખરૂપી અમૃતને મેળવે. વૈરાગ્યથી અને જ્ઞાનથી મુક્તિરૂપી સુખના અમૃતને મેળવે. રાગ અને દ્વેષથી દુર્ગતિનું દુઃખ મળશે. આહા..હા..! એ ૧૬મો (પૂરો) થયો.

“જેમ વૃક્ષનું મૂળ પકડવાથી બધું હાથ આવે છે, તેમ જ્ઞાયકભાવને પકડવાથી બધું હાથ આવશે. શુભ પરિણામ કરવાથી કાંઈ હાથ નહિ આવે. જો મૂળ સ્વભાવને પકડ્યો હશે તો ગમે તે પ્રસંગો આવે તે સમયે શાંતિ - સમાધાન રહેશે, જ્ઞાતા-દષ્ટાપણે રહી શકાશે.” ૧૭.

સત્તર(મો બોલ). ‘જેમ વૃક્ષનું મૂળ પકડવાથી બધું હાથ આવે છે,....’ વૃક્ષનું મૂળ પકડવાથી બધું હાથ આવે છે ‘...તેમ જ્ઞાયકભાવને પકડવાથી બધું હાથ આવશે.’ આહા...હા...! વૃક્ષનું મૂળ પકડવાથી એના બધાં પાંદડાં, ફળ-ફૂલ એને બધું હાથ આવે છે. એમ આ આત્માનું જ્ઞાયકપણું પકડવાથી આહા..હા...! બધું હાથ આવશે. અમૃતનો સાગર અને અનંતા ગુણનો ભરેલો દરિયો એ જ્ઞાયકની દષ્ટિ કરતાં અનંતા ગુણો પર્યાયમાં પ્રગટ થશે અને એ પર્યાયમાં અનંતો આનંદ પણ સાથે આવશે અને દરેક આનંદમાં પ્રભુતા પણ ભરેલી (હશે). દરેક ગુણની પર્યાય પ્રગટ થતાં તેમાં પ્રભુતા પણ સાથે પ્રગટ થશે. આહા..હા...! રાગ કરતાં રાંકાઈ પ્રગટ થશે. આવા ટૂંકા સૂત્રો....! આહા...!... વાત તો આકરી છે બાપા ! અંતર માર્ગ કોઈ એવો અલૌકિક છે કે અત્યારે તો સાંભળવો મુશ્કેલ થઈ પડ્યો છે. (આવું) સાંભળતા એને એમ લાગે કે આ શું પણ આવી વાતું છે ? આહા..હા...!

અહીં કહે છે કે જ્ઞાન ને વૈરાગ્યરૂપી આ જેના વૃક્ષનું મૂળ પકડ્યું (એને) બધું હાથ આવે. (એમ) ‘...જ્ઞાયકભાવને પકડવાથી બધું હાથ આવશે.’ પરને નહિ, રાગને નહિ, પર્યાયને નહિ, જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળ દ્રવ્ય ! ત્રિકાળી દ્રવ્ય પકડતાં બધું હાથ આવશે. એમાં બધું ભર્યું છે. આહા..હા...! ભાષા તો બહુ ટૂંકી છે પણ. ભાવ અંદરમાં ઊંડા ભર્યાં છે.

અનુભવથી વાણી આવી છે. આનંદના વેદનમાંથી આ વાણી આવી છે. બેન અનુભવી છે (અને) આ અનુભવીની વાણી છે. આ ધારેલી વાણી ને સાંભળેલી વાણી નથી. આહા...હા...! એ વાણી સમજવી, સાંભળવી એ મહાભાગ્ય (હોય) તો મળે તેવું છે. સાક્ષાત્ ત્રિલોકના નાથની પાસે હતાં. ત્યાંથી અહીં આવી ગયા ભૂલ થઈને, પણ એ ભૂલ પછી નીકળી ગઈ. પછી આ અમૃત અંદરથી હાથ આવ્યું ત્યારે આ વાણી નીકળી ગઈ.

(અહીં કહે છે) ‘શુભ પરિણામ કરવાથી કાંઈ હાથ નહિ આવે.’ લ્યો...! શુભભાવ. ઘણાં તો એમ કહે છે કે અમે પાપમાં પડ્યા છીએ એ કરતાં પુણ્યમાં તો લાવો ! પણ પુણ્ય પણ અનંતવાર કર્યા છે ને પાપ પણ અનંતવાર કર્યા છે. (પણ) ભવ ભ્રમણનો નાશ ક્યાં છે એમાં ? જેમાં ભવ ભ્રમણનો નાશ નથી તો નરક ને નિગોદ થશે. કદાચિત્ કોઈ શુભભાવ બે-ચાર કલાક કર્યા હોય ને કોઈ પુણ્ય થયું હોય તો સ્વર્ગ આદિમાં જાય ત્યાંથી પાછો તિર્યચમાં - ઢોરમાં જાશે ને ત્યાંથી મરીને નરકમાં જાશે ને ચારગતિ(માં) રખડશે. જેણે ભવનો નાશ કર્યો નથી એના ભવના પરિભ્રમણનો આરો - ક્યાંય અંત નહિ આવે. આહા...હા...!

અહીં તો (કહે છે) જ્ઞાયક ભાવને પકડવાથી બધું હાથ આવશે. ‘શુભ પરિણામ કરવાથી કાંઈ હાથ નહિ આવે.’ શુભ પરિણામ કરવાથી. જ્ઞામો અરિહંતાણં, જ્ઞામો સિદ્ધાણં, એવું પાંચ નવકારનું સ્મરણ કરવાથી કે પ્રતિમા આદિની પૂજા કરવાથી, ભગવાનનાં દર્શન કરવાથી જે શુભભાવ થાય તે ‘શુભ પરિણામ કરવાથી કાંઈ હાથ નહિ આવે.’

મુમુક્ષુ : એ કરતાં - કરતાં આવશે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ... રાગ-ઝેર કરતાં - કરતાં, લસણ ખાતાં ખાતાં કસ્તુરીનો ઓડકાર આવશે. એમ છે ? લસણ ખાતાં કસ્તુરીનો ઓડકાર આવશે ? એમ શુભ પરિણામ કરતાં કરતાં આત્મામાં શુદ્ધનું પરિણામ આવશે ? એ ત્રણકાળમાં નહિ આવે. આહા...હા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ !

શુભ પરિણામ કરવામાં કાંઈ હાથ આવે નહિ. ‘જો મૂળ સ્વભાવને પકડ્યો હશે...’ આહા...હા...! ચૈતન સ્વભાવ, જ્ઞાયકભાવ, નિત્ય અનુભવ ભાવ, અનુભવવાને લાયક એવો જે ત્રિકાળી ભાવ એને જો પકડ્યો હશે ‘...તો ગમે તે પ્રસંગો આવે...’ (અર્થાત્) ગમે તેવા પ્રસંગો આવે - શરીરમાં રોગ આવે, પ્રતિકૂળ અપમાન આવે, દુનિયા અનાદર કરે, છતાં જો આત્માને પકડ્યો હશે ‘...તો ગમે તે પ્રસંગો આવે તે સમયે શાંતિ - સમાધાન રહેશે...’ આહા...હા...! પ્રતિકૂળ સંયોગ તો એક જ્ઞેય છે, એ પણ વ્યવહારે જ્ઞેય છે. નિશ્ચયથી જ્ઞેય તો તેનું જ્ઞાન (જે) પોતાને થાય (છે) તે જ્ઞાન તેનું જ્ઞેય છે.

આત્માનું જ્ઞાન, પરને જાણવાનું થયું તે જ્ઞાન પોતાનું જ્ઞેય છે, એ જ્ઞેયને જાણનારું જ્ઞાન જ્ઞાન છે. આહા...! શું (કહે) છે ? ‘...મૂળ સ્વભાવને પકડ્યો હશે તો ગમે તે પ્રસંગો આવે તે સમયે શાંતિ - સમાધાન રહેશે, જ્ઞાતા - દષ્ટાપણે રહી શકાશે.’ આહા...હા...હા...!

અંતે કરવાનું તો આ છે. ગમે તે પ્રસંગમાં પણ જાણનાર - જ્ઞાતા-દષ્ટા રહે એ એને કરવાનું છે. એમાંથી એને ધર્મનું મૂળ પાકતાં કેવળજ્ઞાન થવાનું છે. બાકી બધી વાતું છે. શુભ પરિણામ ગમે તેટલાં કરે એના ફળ તરીકે કદાચિત્ત સ્વર્ગ ને આ પૈસા-ધૂળ-બૂળ (આદિ) મળે પણ એ બધાં ત્યાંથી મરીને પાછાં નરક ને નિગોદમાં જવાનાં. આહા...હા...!

ભવનાં મૂળ જેણે છેદ્યાં નથી, પાંદડાં તોડ્યાં પણ મૂળ તોડ્યું નથી, પાંદડાં તોડ્યાં ને મૂળ તોડ્યું નથી તો એ પાંદડાં પંદર દિ' એ પાંગરશે. પંદર દિવસે એ પાછાં આવશે. એમ જેણે ઉપરનાં શુભભાવનાં પાંદડાં તોડ્યાં છે પણ શુદ્ધ ભાવનું મૂળિયું પકડ્યું નથી. આહા...હા...! એને ચારગતિ પાંગરશે. શુભભાવમાં તો ગતિ - ચારગતિ મળશે. ભલે કોઈ અશુભ (ભાવ) હોય તો નરક ને નિગોદ મળે, શુભ હોય તો આ મનુષ્ય ને સ્વર્ગ મળે પણ ગતિ - ચારગતિ (તેને મળશે). ભવ ભયથી ડર જોઈએ, એમ કહ્યું છે. એને ચારગતિના ભવ ભયથી ડર જોઈએ. એને આ નિર્ભય આત્મા તરફનું લક્ષ જાય. આહા...હા...!

એને કોઈપણ ભવનો ભય લાગે અરેરે...! દેહ છૂટીને ક્યાં જઈશ ? આત્મા તો અનાદિ અનંત છે. એ કાંઈ નાશ થાય એવો નથી. તો અહીંથી છૂટીને જઈશ ક્યાં ? એમ ભવનો ભય લાગે તો એને આત્મા ઉપર દષ્ટિ ગયા વિના રહે નહિ. આહા...હા...! પણ જેને ભવનો ડર ને ભય નથી એને આત્મા શું છે ? એ તરફ જવાનું એને વલણ છે નહિ, આહા...હા...! '...જ્ઞાતા-દષ્ટાપણે રહી શકાશે.' લ્યો ! આહા...હા...! (એ ૧૭મો પૂરો થયો).

“દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર રાખવાની છે. વિકલ્પો આવે પણ દષ્ટિ એક દ્રવ્ય ઉપર છે. જેમ પતંગ આકાશમાં ઊડે પણ દોર હાથમાં હોય છે, તેમ ‘ચૈતન્ય છું’ એ દોર હાથમાં રાખવો. વિકલ્પો આવે, પણ ચૈતન્યતત્ત્વ તે હું છું - એવો વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી દૃઢતા થાય.” ૧૮.

૧૮ (મો બોલ). ‘દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર રાખવાની છે.’ એકલો માલ છે ! દષ્ટિ દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ જે છે ત્રિકાળ, ત્રિકાળી જ્ઞાયક દ્રવ્ય વસ્તુ છે એ પર્યાયથી પણ ભિન્ન છે. તેના ઉપર દષ્ટિ (રાખવાની છે) એટલે પર્યાય(ની) તેના ઉપર દષ્ટિ રાખવાની છે. જેમાં પર્યાય નથી તેમાં પર્યાય ને દષ્ટિ રાખવાની છે. એમાં રાગ તો નથી (એટલે) જ્ઞાયકભાવમાં રાગ તો નથી પણ વર્તમાન પર્યાય છે એ (પણ) એમાં નથી. એ પર્યાયને એનામાં જોડવી - એ તરફ વાળવી છતાં પર્યાયમાં દ્રવ્ય આવતું નથી. છતાં પર્યાયમાં દ્રવ્યનું સામર્થ્ય છે. તેનું જ્ઞાન ને અનુભવ આવે (છે). એટલે એમ કહે છે કે દ્રવ્ય ઉપર દષ્ટિ રાખવાની છે.

‘વિકલ્પો આવે પણ દષ્ટિ એક દ્રવ્ય ઉપર છે.’ વિકલ્પ તો આવે - શુભ આવે, અશુભ આવે, પુણ્ય-પાપનાં પરિણામ પણ આવે, પણ દષ્ટિ તો અંદર પડી છે દ્રવ્ય ઉપર. ધ્રુવના ધ્યેય ઉપરથી દષ્ટિ ફરે નહિ. વહાણ ચાલે છે દરિયામાં (તે) ધ્રુવનાં તારે ચાલે છે. ધ્રુવનો તારો એક સરખો જ રહે છે. એના ઉપર વહાણ ચાલે. એમ આ ધ્રુવ ચેતન ભગવાન - એની દષ્ટિ રાખીને ગમે તે પરિણામ આવે પણ દષ્ટિ ધ્રુવ ઉપર રહે તો એનું વહાણ હાલે, નહિતર એનું વહાણ નહિ હાલે. મોક્ષનો માર્ગ તો હાલશે, નહિ તો નહિ હાલે, એમ કહે છે.

આહા..હા...! દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર રાખવી. દ્રવ્ય એટલે કોણ ? આ પૈસો નહિ, ડોં...! દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ. જેમાં શરીર તો નથી, વાણી તો નથી, રાગ તો નથી, હું પર્યાય પણ નથી. એવું જે દ્રવ્ય ત્રિકાળી એના ઉપર પર્યાયની દષ્ટિ એના ઉપર રાખવી. દષ્ટિ છે એ પર્યાય છે. પણ એનો વિષય છે તે દ્રવ્ય છે. આહા..હા...! આવું ઝીણું પડે છે. પ્રભુનું છે.

‘દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર રાખવાની છે. વિકલ્પો આવે પણ દષ્ટિ એક દ્રવ્ય ઉપર છે. જેમ પતંગ આકાશમાં ઊડે....’ દાખલો આપે છે. પતંગ છે એ આકાશમાં ઊડે છતાં ‘...પણ દોર હાથમાં હોય છે,....’ દોર હાથમાં હોય. પતંગ ભલે ઊડે, આવે જાય પણ દોર હાથમાં હોય. આહા...હા...! ‘...તેમ ‘ચૈતન્ય છું’ એ દોર હાથમાં રાખવો.’ આહા..હા...! હું તો એક જાણનાર દેખનાર, જ્ઞાતા-દષ્ટા ચેતનરસના રસથી ભરેલો ભગવાન એ હું છું. એ દષ્ટિ રાખીને પછી વિકલ્પ ભલે હો ! પતંગ ભલે ઊડે પણ દોરો હાથમાં છે. એમ દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર રાખીને વિકલ્પ ભલે હો તો એને જાણે પણ પોતાના એને માને નહિ. આહા..હા...!

‘જેમ પતંગ આકાશમાં ઊડે પણ દોર હાથમાં હોય છે, તેમ ‘ચૈતન્ય છું’ એ દોર હાથમાં રાખવો.’ આ તો રાતે બોલાઈ ગયેલું ને થોડું થોડું લખાયેલું છે. એકલો માલ ભર્યો છે ! આહા..હા...! ગુજરાતી ભાષા (છે) પણ અંદર કાંઈ સાધારણ (છે) (એટલે) હિન્દીમાં સમજાય એવું છે. હિન્દીમાં ન સમજાય એવું નથી.

મુમુક્ષુ : આપ હિન્દીમાં બોલો તો ગુજરાતીવાળા સમજી શકે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હિન્દીવાળા ને સમજાય, ગુજરાતીવાળા બરાબર ન સમજે.

‘(જેમ) પતંગ આકાશમાં ઊડે પણ દોર હાથમાં હોય છે, તેમ ‘ચૈતન્ય છું’ એ દોર હાથમાં રાખવો.’ વિકલ્પો આવે, પણ ચેતનતત્ત્વ ને તો હું "છું". - ચેતનતત્ત્વ તે હું છું. જાણનાર-દેખનાર તત્ત્વ જે આત્મા છે, જેની સત્તાના હોવામાં (આ બધું) જણાય છે એ જાણનારો છે એ જાણવાની (જણાવા યોગ્ય) ચીજથી ભિન્ન છે, એના ઉપર દષ્ટિ રાખવી. જાણનારો જાણનારની ચીજથી ભિન્ન છે, એના ઉપર દષ્ટિ રાખવી. જે જણાય છે તેના ઉપર દષ્ટિ ન રાખવી. આહા..હા..હા...!

ઓલી તો સહેલી વાત હતી - વ્રત કરવા ને અપવાસ કરવા ને પૂજા કરવી ને ભક્તિ

કરવી ને દાન કરવું ને દયા કરવી, સહેલું સટ હતું લ્યો ! અને આ આવું મોંઘું નીકળ્યું ! સહેલું કંઈ ન હતું રખડવાનું હતું બધું ! એ કરી કરી ને ચારગતિના ભવ કર્યા છે. આહા....! અનંતવાર મુનિપણું પણ ધારણ કર્યું. આવે છે ને ? પૂર્વે ૮૮ વાર પૂર્વે અનંતવાર મુનિપણું ધારણ કર્યું પણ ક્રિયાકાંડ પર દષ્ટિ (હતી). જે દયા-દાન-વ્રત, ભક્તિ ને પૂજા એના ઉપર દષ્ટિ (હતી). (તો) એ તો રાગ ઉપર દષ્ટિ છે. આત્મા ઉપર દષ્ટિ નહિ.

‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રિવેક ઉપજાયો’ મુનિવ્રત ધાર - મુનિવ્રતને ધારીને, અનેકવાર ત્રિવેક ઉપજાયો. નવમી ત્રિવેકમાં ગયો. ‘પણ આત્મ જ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.’ પણ આત્માના જ્ઞાન વિના, રાગથી ભિન્ન પડ્યાં વિના આત્માનો આનંદ ન આવ્યો. કેમકે પંચ મહાવ્રતનાં પરિણામ (છે) એ પણ દુઃખરૂપ છે. આહા..હા...! પંચમહાવ્રતનાં પરિણામ એ આસ્રવ છે, એ શુભભાવ છે, એ દુઃખ છે. તેથી કહ્યું કે ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રિવેક ઉપજાયો, પણ આત્મ જ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.’ પણ આત્માના જ્ઞાન વિના એને આનંદના અંશનો સ્વાદ આવ્યો નહિ. પંચમહાવ્રતના પરિણામમાં આનંદ નથી, એ તો દુઃખ (છે) ને રાગ છે. આહા..હા...! આવું આકરું બેસે શી રીતે ? હજી બહારનાં નિવૃત્તિમાં કાંઈ ઠેકાણાં ન મળે એને (બેસે શી રીતે) ? બાપુ ! કરવું પડશે આ ! આ વિના એને સુખ (નહીં મળે).

જે જે દિવસો જાય છે તે તે મૃત્યુની સમીપે જાય છે. દેહની જે મુદત લઈને આવ્યો છે તે મુદત દેહની છે, એ પાકી છે, એક સમય ફેરે એવો નથી. જે ક્ષેત્રે, જે કાળે, જે નિમિત્તે, જે સંયોગમાં દેહ છૂટવાનો તે છૂટવાનો, છૂટવાનો ને છૂટવાનો ! એને લાખ ઇન્દ્રો આવે તોપણ એનો ફેરફાર એક સમયનો એ કરી શકે એવું નથી. તો દેહની (સ્થિતિનાં) જેટલાં સમયો - દિવસો જાય તે મૃત્યુની સમીપે જાય છે. એ મૃત્યુ આવીને એકવાર ઊભું રહેશે તો આ દેહ છૂટી જશે.... ફડાક દઈને...! બધુંય એનું પડ્યું રહેશે. રૂપિયા, બાયડી ને છોકરાં.... આહા...હા...!

નહોતું ગાયું એક વાર ? એકવાર ભાવનગર(થી) (એક) આવ્યો હતો વૈરાગી. (એ એમ ગાતો હતો) ‘ઊંચા મંદિરને માળીયા - સોડ તાણીને સૂતો, કાઢો કાઢો રે એને સૌ કહે. જાણે કે જન્મ્યો જ નહોતો.’ ‘ઊંચા મંદિરને માળિયા’ ઊંચા મંદિરને માળિયા સોડ તાણીને સૂતો (એટલે) મરી ગયો એ ! આહા..હા...! એને કોણ શરણ છે ? પછી કહે છે કે ‘આ રે કાયામાં હવે કાંઈ નથી.’ સ્ત્રી જોવે છે આ કાયામાં હવે કાંઈ નથી. એમ ટગ-ટગ ઊભી જોતાં ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોવે હાય..હાય...! આ મરી ગયા ! બાપુ ! એ તો દેહની સ્થિતિ છે ને એ થવાની જ ! થવાની જ....! એમાં ફેરફાર થવાનો નથી. એ કમબદ્ધમાં દેહની સ્થિતિનો (છૂટવાનો) જે સમય (છે) તે આવ્યે જ છૂટકો છે. એમાં - કમબદ્ધમાં કાંઈ ફેરફાર પડે એવું નથી. આહા..હા...! ત્યાં દાક્તરનાં ઈન્જેક્શન-ફીન્જેક્શન કામ ન આવે ત્યાં !

મુમુક્ષુ : ક્રમબદ્ધમાં જીવી જાવાનું હોય તો કામ આવે ને !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (તોપણ) કામમાં ન આવે. દાક્તર પોતે મરી જાય છે ને !

ભાવનગરનો મોટો દાક્તર હતો. 'સર હેમંતકુમાર'. મોટો પટણીનો સગો હતો. પટણી છે ને? નહોતા? પાટણી. એ આમ ઓપરેશન કરતો હતો. એમાં કહે કે મને કાંઈક થાય છે. મને કાંઈક દુઃખ થાય છે. એમ કીધું ત્યાં ખુરશીએ બેઠો અને દેહ છૂટી ગયો. દાક્તર આખી ઈસ્પીતાલનો સર (હતો) મોટો ! કોણ દાક્તર ? દવા શું કરે ? ને ત્યાં દાક્તર પણ શું કરે ? દાક્તરનો દેહ છૂટશે તો એને ખબર પણ નહિ પડે કે કેમ છૂટ્યો આ ? આહા...હા...!

અહીં એ કહે છે. '....ચૈતન્ય છું' એ દોર હાથમાં રાખવો. વિકલ્પો આવે, પણ ચૈતન્યતત્ત્વ તે હું છું - એવો વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી દેહતા થાય.' 'હું તો જાણનાર દેખનાર છું.' વિકલ્પ આવે એ મારી ચીજ નથી. રાગ આવે, પુણ્ય પાપનો ભાવ થાય પણ એ મારી ચીજ નથી. એમ જાણતાં દેહતા થાય. આત્મામાં એની દેહતા થાય. જ્ઞાયક...જ્ઞાયક.... જ્ઞાયક...જ્ઞાયક.... જ્ઞાયક...જ્ઞાયક.... એનું પરિણમન થઈ જાય. જ્ઞાયક...જ્ઞાયક....જ્ઞાયક... થતાં જ્ઞાયકનું પરિણમન થઈ જાય. પરિણમન (થઈ જાય) એટલે આનંદની દશા પરિણમી જાય. એનું નામ સમ્યગ્દર્શન (છે). અને ક્રમબદ્ધની અંદર અવસ્થાનું ફળ એ આવ્યું. આહા...હા...! એના ક્રમમાં એ (સમ્યગ્દર્શન) આવ્યું. તે કાળે તેને તે દષ્ટિ જો દ્રવ્ય ઉપર જાય તો એને આનંદનો અનુભવ થાય. એના ક્રમબદ્ધમાં એ ફળ આવે. કારણ કે ક્રમબદ્ધવાળો દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર રાખે છે. આહા...હા... ! ક્રમે ક્રમે થવાનું તે જ થશે, એમાં ફેરફાર કાંઈ થવાનો નથી. એની દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જાય છે, (અર્થાત્) જ્ઞાયક - ચૈતન્ય ઉપર જાય છે. એથી જ્ઞાયકને આનંદમાં અનુભવતા દેહ છૂટે છે એનો પણ જેને આ જ્ઞાયકની ખબર નથી એ ભગવાન.... ભગવાનનું સ્મરણ કરતાં દેહ છૂટે તો પણ તે શુભભાવ છે, એ કાંઈ ધર્મ નથી. એ અહીં કહે છે '....વિકલ્પો આવે, પણ ચૈતન્યતત્ત્વ તે હું છું - એવો વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી દેહતા થાય.' આહા...હા...! હવે જરી આકરું આવ્યું થોડું.

“જ્ઞાનીને અભિપ્રાયમાં રાગ છે તે ઝેર છે, કાળો સર્પ છે. હજી આસક્તિને લઈને જ્ઞાની બહાર થોડા ઊભા છે, રાગ છે, પણ અભિપ્રાયમાં કાળો સર્પ લાગે છે. જ્ઞાનીઓ વિભાવની વચ્ચે ઊભા હોવા છતાં વિભાવથી જુદા છે, ન્યારા છે.’
૧૯.’

(૧૯મો બોલ.) ‘જ્ઞાનીને....’ (અર્થાત્) ધર્મીને (એટલે કે) જેને આત્માનું જ્ઞાન થયું છે તેને આત્મા જેને જાણવામાં આવ્યો તેને ‘....(અભિપ્રાયમાં) રાગ છે તે ઝેર છે,....’ મોક્ષપાહુડમાં

મોક્ષમાર્ગમાં ત્યાં કહ્યું છે મોક્ષ અધિકારમાં 'સમયસાર'. શુભરાગ છે એ વિષકુંભ છે, ઝેરનો ઘડો છે. એ 'સમયસાર'ના મોક્ષ અધિકારમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનાં પરિણામને ઝેર કહ્યાં છે. એ વિષનો ઘડો કહ્યો છે ! ઝેરનો ઘડો....! આહા..હા...! કેમ બેસે ? વિષકુંભ આવે છે ને ? મોક્ષ અધિકાર ! 'સમયસાર' ! વિષકુંભ છે. એ અહીં કહે છે.

મુમુક્ષુ : એ તો મુનિને લાગુ પડે ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ તો અજ્ઞાનીને લાગુ પડે એની વાત છે. અજ્ઞાની રાગને ઝેર માને નહિ ને મીઠાશ માને તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. અહીં કહે છે કે 'જ્ઞાનીને અભિપ્રાયમાં રાગ છે અજ્ઞાનીને અભિપ્રાયમાં... જ્ઞાનીને અભિપ્રાયમાં રાગ છે તે ઝેર છે,....' અજ્ઞાનીને અભિપ્રાયમાં રાગ તે અમૃત છે. રાગ તે સર્વસ્વ છે. એણે રાગ સિવાયની અંદર ચીજ છે એ તો જોઈ નથી અને જોવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી. આહા..હા...! એ કહ્યું ને પહેલાં ? 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રિવેક ઉપજાયો, પણ આત્મજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.' આત્માના જ્ઞાન વિના અંશે પણ આનંદનો સ્વાદ એને આવ્યો નહિ.

એ અહીં કહે છે - ધર્મીને અભિપ્રાયમાં રાગ છે તે ઝેર છે, '....કાળો સર્પ છે.' કાળો નાગ છે ! આહા..હા...! હવે અહીંયા તો (અજ્ઞાની લોકો) શુભ ભાવમાં ધર્મ મનાવે છે ! શુભભાવ આવે, અશુભથી ટાળવા - અશુભથી બચવા શુભ(ભાવ) આવે, જ્ઞાનીને પણ આવે; ભક્તિનો, વંદનાનો, પૂજનો ભાવ આવે, પણ છે તે ઝેર ! આત્માના અમૃત સ્વરૂપથી વિરુદ્ધ છે (માટે) એને ઝેર કહેવામાં આવે છે. ઝેરથી વિરુદ્ધ સ્વરૂપ આત્માનું તેને અમૃત કહેવામાં આવે છે. આહા..હા..હા...! આકરું પડે જગતને..!

'જ્ઞાનીને અભિપ્રાયમાં....' અભિપ્રાય એટલે શું ? શ્રદ્ધામાં - પ્રતીતિમાં રાગ છે તે ઝેર છે, કાળો નાગ છે. આહા..હા..હા...! 'હજી જ્ઞાનીને આસક્તિને લઈને જ્ઞાની બહાર થોડા ઊભા હોય,....' આત્માનું જ્ઞાન થયું, સમક્તિ થયું છતાં હજી આસક્તિ હોય છે, રાગ હોય છે. (પૂર્ણ) વીતરાગ થાય નહિ ત્યાં સુધી તેને રાગ આવે. પણ એ રાગને ઝેર તરીકે જાણે છે. (સ્વરૂપમાંથી) બહાર થોડા આવે, આત્માના સ્વરૂપમાંથી નીકળીને જરી રાગ આવે તો ખરો ધર્મીને પણ. જ્યાં સુધી પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય ત્યાં સુધી રાગ આવે, પણ એ રાગને અભિપ્રાયમાં કાળો સર્પ લાગે. કાળો સર્પ એટલે કાળો નાગ જેમ ઝેરીલો (હોય એવો લાગે). આહા..હા..હા...!

હમણાં ત્યાં ઈસ્પીતાલમાં સોનગઢ. (એક પ્રસંગ બની ગયો). ઈસ્પીતાલ છે ને ? ક્ષય, ક્ષયની ! એમાં એક મોટો કારકુન કે કોઈ દાક્તર હતો, લ્યો ઠીક ! એ દાક્તર આમ બેઠો એમાં નીચે નાગણી નીકળી હશે. (તો) બેસવામાં નાગણી ઉપર આમ પગ આવી ગયો. નાગણી નીકળીને પગ આવ્યો (એટલે નાગણી એ) ડંશ માર્યો. ને ત્યાં ને ત્યાં મરી ગયો ! હમણાં ત્યાં સોનગઢમાં બન્યું છે. દાક્તરને સર્પ - નાગણી કરડ્યો ! તરત મરી ગયો,

નાગણી જીવતી રહી ! બીજા આસપાસના માણસો ભેગાં થયા ને ! પગ દબાઈ ગયો ને જરી ઉપચાર કરીને જીવવા દીધી (એટલે) મરી ન ગઈ અને આ દાકતર મરી ગયો ! કરડ્યા ભેગો ! નાગણીએ આમ પગ કરડ્યો ને દેહ છૂટી ગયો. હમણાં સોનગઢમાં બન્યું છે.

એ (જેમ) ઝેર છે, એમ રાગ પણ ઝેર છે. એ ઝેરને (રાગને) જો પોતાનો માને તો ડંખ (મારી એમ) મરી ગયા. એના આત્માના સ્વરૂપની શાંતિ મરી જાય છે. એનો જ્ઞાયક-ભાવ મરી જાય છે સત્તામાં. એની શ્રદ્ધા એને રહેતી નથી. આહા..હા...! રાગને જો કાંઈપણ ઠીક માને તો રાગ વિનાની ચીજને તે અઠીક માને છે ! (તેનો) અનાદર કરે છે. આહા..હા...! 'દ્વેષ અરોચક ભાવ.' આત્મા પ્રત્યે જેને રાગ નથી - પ્રેમ નથી અને રાગ પ્રત્યે જેને પ્રેમ છે, તેને આત્મા પ્રત્યે દ્વેષ છે, સમજાય છે કાંઈ ? જેને રાગ પ્રત્યે પ્રેમ છે, તેને આત્મા પ્રત્યે દ્વેષ છે, આત્મા પ્રત્યે તેને અરુચિ છે. રાગ પ્રત્યે જેને રુચિ છે - જેને રાગ પ્રત્યે રુચિ છે, તેને આત્મા પ્રત્યે અરુચિ છે. અરુચિ છે તે દ્વેષ છે. આહા..હા...! 'આનંદઘનજી' એક થઈ ગયા છે શ્વેતાંબરમાં. એણે એ શબ્દો લીધાં છે કે 'દ્વેષ અરોચક ભાવ' - તને જ્ઞાયક સ્વરૂપ ન રુચે અને રાગ જો રુચે તો દ્વેષ છે તને આત્મા ઉપર. આહા..હા...! 'દ્વેષ અરોચક ભાવ' - આત્મા સુખ સદાનંદ (સ્વભાવી) આનંદકંદ છે, એ રુચે નહિ - એ જ દ્વેષ છે. એ અરોચક (ભાવ) છે તે જ દ્વેષ છે અને દ્વેષ છે તે ઝેર છે. આહા..હા...! આકરી વાત છે, ભાઈ ! લોકોમાં શુભભાવો ને તો ધર્મ મનાવે છે. (કહે છે) શુભભાવ કરો - કરતાં-કરતાં (ધર્મ) થશે ! લસણ ખાતાં ખાતાં કસ્તુરીનો ઓડકાર આવશે. એવું છે.

(અહીં કહે છે) '....જ્ઞાનીને આસક્તિને લઈને જ્ઞાની બહાર થોડા ઊભા છે, રાગ છે પણ અભિપ્રાયમાં કાળો સર્પ લાગે છે.' આહા..હા...! ધર્મી જીવને અભિપ્રાયમાં રાગ નાગ જેવો - કાળા નાગ જેવો દેખાય છે. આહા..હા...! અજ્ઞાનીને રાગથી પ્રેમ (છે), (તેના) પ્રેમવાળો છે, એને રાગનો જ પ્રેમ છે. આત્મા પ્રત્યે તેને દ્વેષ છે. આહા..હા...! આવું સાંભળવું કઠણ પડે અંદર ! અહીં તો શુભભાવને ઝેર કીધો છે. અભિપ્રાયમાં કાળો સર્પ (લાગે છે).

'જ્ઞાનીઓ વિભાવની વચ્ચે ઊભા હોવા છતાં....' ધર્મી જીવ(ને), આત્માનું જ્ઞાન સ્વરૂપ રાગથી ભિન્ન છે, એવો અનુભવ થયો (હોવા) છતાં, રાગના સંયોગમાં વચ્ચે ઊભા હોય તેવા (દેખાય) છતાં '....વિભાવથી જુદા છે,....' આહા..હા...! વિભાવના પરિણામમાં ઊભો છે છતાં તેનાથી જુદો છે. એ વિભાવ સ્વભાવ મારો નથી, વિભાવ સ્વભાવ એ વિકાર ને ઝેર છે. - મારું અમૃત સ્વરૂપ એ વિભાવથી જુદું છે. એમ ધર્મીને - સમક્રિતિને અનુભવમાં આવ્યા વિના રહેતું નથી. અને અનુભવમાં એમ ન આવે અને રાગનો પ્રેમ રહે તો (તેને) આત્મા પ્રત્યે દ્વેષ છે ને (તે) મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા.....! પછી ભલે જૈન સંપ્રદાયમાં જન્મ્યો હોય, પણ રાગ પ્રત્યે પ્રેમ છે ને સ્વભાવ પ્રત્યે દ્વેષ છે, તેને મિથ્યા છે. (તો તે મિથ્યાદષ્ટિ છે). આહા..હા...! ઋણાનુભાવ હોવા છતાં વિભાવથી જુદા છે, ન્યારા છે. આહા..હા...!

‘મારે કાંઈ જોઈતું જ નથી, કોઈ પર પદાર્થની લાલસા નથી, આત્મા જ જોઈએ- એવી જેને તીખી તમન્ના લાગે તેને માર્ગ મળ્યે જ છૂટકો છે. અંદરમાં ચૈતન્યઋદ્ધિ છે તે ઋદ્ધિ સંબંધી વિકલ્પમાં પણ તે રોકાતો નથી. એવો નિસ્પૃહ થઈ જાય છે કે મારે મારું અસ્તિત્વ જ જોઈએ છે.-આવી અંદર જવાની તીખી તમન્ના લાગે, તો આત્મા પ્રગટ થાય, પ્રાપ્ત થાય.’ ૨૦.

૨૦. મો (બોલ). મારે કાંઈ જોઈતું નથી. કોઈપણ પદાર્થની લાલસા જેને નથી, આત્મા જોઈએ એવી જેને તીખી તમન્ના લાગે. આહા..હા...! મારો આત્મા જ્ઞાન ને આનંદસ્વરૂપ છે એ સિવાય મારે કાંઈ જોઈતું નથી. રાગ આવે શુભ એ પણ ઝેર છે, એમ જો આત્મામાં તન્મયતા લાગે. આહા..હા...! તેને મારગ મળે જ છૂટકો છે. તેને આત્મા પ્રાપ્ત થયા વિના રહે નહિ. આહા..હા...! જેણે પકડ પકડી છે આત્માની અને રાગની પકડ છૂટી ગઈ છે એને આત્માની પ્રાપ્તિ થયા વિના રહે નહિ. અંદરમાં ચૈતન્ય ઋદ્ધિ છે તે ચૈતન્ય ઋદ્ધિ સંબંધી વિકલ્પમાં પણ તે રોકાતો નથી. આહા..હા...! શું કહે છે ? ચૈતન્યમાં તો અનંતી ઋદ્ધિ ભરી છે. અનંતી સંપદા, અનંતુ જ્ઞાન, અનંતો આનંદ, અનંતી શાંતિ, અનંતી સ્વચ્છતા, અનંતુ કર્તા-કર્મ-કરણ સંપ્રદાનની શક્તિઓનો અનંતનો સાગર છે. પણ એવા ગુણ પ્રત્યે આત્મા જોઈએ એવી જેને તીખી તન્મયતા લાગે તે પરપદાર્થનો રંગ આત્મા જોઈએ તેવો તીખો લાગે મારગ મળે છૂટકો છે. અંદરમાં ચૈતન્ય ઋદ્ધિથી ઋદ્ધિ સંબંધી વિકલ્પમાં પણ તે રોકાતો નથી. ઓહો..હો...! હું આવો ? હું આનંદસ્વરૂપ ! હું જ્ઞાનસ્વરૂપ ! એવો જે વિકલ્પ આવે તેમાં પણ જ્ઞાની રોકાતો નથી. આહા..હા...! જાણનાર-દેખનાર રહે છે. એ વાત છે, પ્રભુ ! મારગ તો આવો છે. છે ?

તે ઋદ્ધિ સંબંધી વિકલ્પમાં પણ રોકાતો નથી. એવો નિસ્પૃહ થઈ જાય છે કે મારે મારું અસ્તિત્વ જ જોઈએ છે. આહા..હા...! ધર્મી જીવને- તો એવું લાગે સમકિતીને કે મારે તો મારી હયાતી જે ત્રિકાળ શુદ્ધ છે તે જોઈએ છે. એ સિવાય કોઈ ચીજ મારે જોઈતી નથી. આહા..હા...! (મારે) મારું અસ્તિત્વ જ જોઈએ છે. અસ્તિત્વ “જ” હો ! બીજાનું અસ્તિત્વ જરીએ નહિ. મારું અસ્તિત્વ જ મારે જોઈએ. મારું જ્ઞાયક અસ્તિત્વ જે છે ચિદાનંદનું તે જ મારે જોઈએ છે. આવી અંદર જવાની તીખી તન્મયતા લાગે. આવી અંદર જવાની એટલે આત્મામાં જવાની તીખી તન્મયતા લાગે તો આત્મા પ્રગટ થાય અને પ્રાપ્ત થયા વિના રહે નહિ. વિશેષ કહેશે....

(શ્રીતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)